

УДК 001:634:63(477)

**WORLD-RENOWNED HORTICULTURAL SCIENTISTS IN THE HISTORY
OF UMAN NATIONAL UNIVERSITY OF HORTICULTURE****(end of the XIXth –first half of the XXth century)****ВЧЕНІ САДІВНИКИ ЗІ СВІТОВИМ ІМ'ЯМ В ІСТОРІЇ УМАНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ САДІВНИЦТВА****(кінець XIX – перша пол. XX СТОЛІТТЯ)****Nyzhnyk S. / Нижник С.В.***PhD (History) / к.і.н.*

ORCID: 0000-0002-4777-8018

Solovei H. / Соловей Г.М.*PhD (History) / к.і.н.*

ORCID: 0000-0003-3156-3829

*National Scientific Agricultural Library of NAAS,**Kyiv, 10 Heroiv Oborony Str., 03127**Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН,**Київ, Героїв Оборони, 10, 03127*

Анотація. Стаття присвячена аналізу науково-практичної діяльності видатних особистостей Уманського національного університету садівництва та їх впливу на розвиток садівництва в Україні. На основі комплексного використання загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних історичних методів реконструйовано біографії відомих учених-садівників: Ю. Р. Ланцького, академіка В. В. Пашкевича, професорів М. Ф. Любочки та П. Г. Шитта, зусиллями яких розроблено основні заходи з поліпшення вітчизняного садівництва, організовано перші помологічні та формові сади, обґрунтовано переваги біологічного обслуговування плодкових насаджень, впроваджено технології вирощування плодкових і ягідних культур. Доведено, що видатні особистості установи – це відомі вчені не тільки в Україні, а й за її межами, наукові здобутки яких слугують розвитку сільськогосподарській справі, зокрема і садівництву.

Ключові слова: історія садівництва, Уманський національний університет садівництва, вчені садівники, плодівництво.

Вступ.

Цьогоріч 180-річчя свого заснування відзначає Уманський національний університет садівництва (УНУС). У зв'язку з цим виникла нагальна потреба у висвітленні внеску видатних вчених садівників, що працювали в установі й прославили українську науку далеко за її межами, серед яких: В.В. Пашкевич, Ю.Р. Ланцький, М. Ф. Любочка, П. Г. Шитт та інші. Численні науково-практичні здобутки дали можливість розширити коло важливих питань у цьому напрямі та слугували поступу наукових досліджень їх послідовників.

Попри всі випробування, які наразі проходить Україна, дослідниками відкрито чимало нових документальних фактів з історії української освіти та науки. Повернуто низка імен учених, які своїм творчим доробком зробили значний внесок не лише в українську, а й світову науку та освіту, збагативши її відкриттями, ідеями, теоріями, технологіями, а також започаткованими новими науковими напрямками та школами. Тому дослідження та висвітлення досвіду вітчизняних садівників є колосальним прикладом сьогоденним та майбутнім ученим, дослідникам, практикам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти наукової, освітянської та організаторської діяльності В. В. Пашкевича, Ю. Р. Ланцького, М. Ф. Любочки, П. Г. Шитта знайшли відображення у наукових працях І.М. Карасюка [2], Т. В. Мамчур, В. П. Карпенко, М. І. Парубок, О. В. Свистун [7]. Цінною інформацією для вибудовування об'єктивної характеристики здобутків Ю.Р. Ланцького є розвідки С.В. Нижник [9], Т.В. Мамчур [8]. Однак комплексного історичного дослідження внеску вчених УНУС у розвиток садівничої справи у другій пол. ХІХ – перша пол. ХХ століття немає. З огляду на зазначене, дане питання потребує висвітлення, зокрема й малодосліджених джерел, що стосуються згадуваних учених садівників закладу.

Метою дослідження є аналіз науково-практичної діяльності видатних особистостей Уманського національного університету садівництва та їх впливу на розвиток садівництва в Україні.

Методи дослідження. Проведене дослідження ґрунтується на використанні комплексу як загальнонаукових (аналіз, синтез, класифікація), так і спеціальних історичних (проблемно-хронологічний, порівняльний, джерелознавчий) методів опрацювання матеріалу. Перевага відводилася біографічному методу, що служив засобом реконструкції біографій вчених, що своєю діяльністю долучились до розвитку садівництва в Україні.

Виклад основного матеріалу.

Уманський національний університет садівництва має багату і славетну історію. Його високий авторитет створювали натхненною, самовідданою працею видатні вчені і педагоги, які перетворили установу в унікальний навчальний та науковий заклад, що неодноразово реорганізовувався. Підготовка садівників бере початок з переведенням Головного училища садівництва до м. Умані (1844), у складі якого вже існувало садове відділення. Головним завданням останнього було готувати висококваліфікованих садівників і досвідчених науковців у галузі садівництва. Відмітимо, що це був новий тип училища, в якому подавали повний курс землеробства, із значно розширеним, порівняно з іншими землеробськими училищами, викладанням дисциплін садівництва [16].

Серед плеяди вчених садівників установи одне з перших місць займає знаний вчений плодівник, помолог, один із засновників української помології, доктор біологічних наук, академік ВАСГНІЛ *Василь Васильович Пашкевич* (1857–1939). Учений впродовж 1885–1892 рр. працював завідуючим Уманським Царициним садом та викладачем Уманського училища землеробства і садівництва, з дисциплін садівництва та ботаніки.

У 1883 р. В.В. Пашкевич їздив до Німеччини в Гейзенгеймське училище садівництва і виноградарства на Рейні, щоб здобути знання з плодівництва, виноградарства, а також інших галузей садівництва. Відвідував садові заклади Австрії, Швейцарії та Східної Пруссії, зокрема Проскауський помологічний інститут [18, с. 72]. Отриманий досвід широко впроваджував у практику в Україні.

У 1880-х роках учений закладає помологічний сад: 350 сортів яблуні, 250 – груш, 40 – слив, 50 сортів вишень і черешень, використовуючи українські та

закордонні сорти. Для практичної підготовки студентів створює формовий сад. В.В. Пашкевич уперше в Київській губернії застосував культивування винограду. Запровадив сушіння плодів і овочів, варку паст, пастили, мармеладу, виготовлення плодово-ягідних вин [14, с. 167].

Наукова спадщина налічує понад 300 наукових робіт із різних питань садівництва. В.В. Пашкевич є одним з перших авторів підручника з садівництва в тогочасній Україні, що тривалий час був основним посібником (у трьох частинах) за яким навчались багато поколінь садівників [11, 12, 13]. Праці ученого з питань помології залишаються і нині класикою для нових генерацій помологів [10].

Відмітимо й вклад В. В. Пашкевича у підтримку та розвиток Царициного саду (нині – Національний дендрологічний парк «Софіївка» – науково-дослідний інститут Національної академії наук України, м. Умань). У 1890–1891 рр. був висаджений «Англійський парк» (Арборетум) з екзотичними породами дерев і кущів. Нині він носить ім'я видатного вченого-садівника.

Упродовж 1903–1905 рр. деканом відділення Уманського училища землеробства і садівництва працював учений з плодового та декоративного садівництва – *Юліус Робертovich Ланцький* (1860 – ?).

Для удосконалення своїх знань у галузі садівництва, будучи викладачем ботаніки, плодівництва та виноградарства, брав відрадження до аналогічних установ інших країн, зокрема, у міста Рига, Варшава та ін. Набутий досвід Ю.Р. Ланцький висвітлює у наукових працях, серед яких «Основи плодівництва» [4, 5], де описує стан садівництва у Франції, Північній Америці, Швейцарії, Фінляндії, Німеччині. Вчений робить висновки, що українське плодівництво дуже схоже на французьке. Він відмічав, що багато сортів плодівих культур було виведено також в Голландії, Англії, Бельгії ніби переконуючи, що наука не має державних кордонів.

Неодноразово Ю. Р. Ланцький був учасником Міжнародних сільськогосподарських та промислових виставок як на місцевому рівні, так і виїзних. У 1894 р. на Міжнародній виставці з плодівництва у Санкт-Петербурзі популяризував акварельні зображення плодів, виконані в Царициному саду. Автором візуалізовано 63 сорти яблук, 44 сорти груш, 21 сорт слив, 14 сортів вишні та черешні, 5 сортів персика, 2 сорти полуниці, 5 сортів агрусу [3, с. 244-245].

У 1897 р. на Київській сільськогосподарській та промисловій виставці за сушіння плодів та овочів американським способом ученого нагородили Великою срібною медаллю [15, с.167-179].

Результати наукових досліджень Ю.Р. Ланцького на своїх шпальтах оприлюднювали як українські, так і зарубіжні видання, серед яких «Pomologische Monatshefte». Автор висвітлює сорти плодівих рослин, запилення, формування плодів, власні експериментальні дослідження, а найголовніше робить висновки та надає цінні рекомендації для садівників-практиків: «Сорти яблук для масового вирощування» (1987), «Садове господарство Уманського училища Землеробства та садівництва за 1897 рік» (1898), «Сорти яблук, намічені для масової культури» (1898), «Основи плодівництва» (1899), «Практичне плодівництво» (1900) та ін.

Помітний внесок у розвиток садового напрямку установи зробив професор *Микола Федорович Любочка* (1878–1939) працюючи завідувачем формовим плодовим садом та кафедрою плодівництва, очільником садовим відділом закладу, деканом агрономічного факультету та завідувачем навчальною частиною.

За його діяльності було закладено помологічний сад, що складався з 340 сортів яблунь та кісточкових порід українського та закордонного походження. Досліджуючи маточні дерева диких видів яблуні для виявлення карликових підщеп для яблуні вченому вдалося виділити дві нові високопродуктивні підщепи яблунь [14, с. 14]. У праці «Кращі маловідомі гатунки яблунь помологічного садка Уманського сільськогосподарського технікуму» (1926) [6], автор детально описує сорти і форми підщеп та їх розмноження. Зазначає, що тут зібрана надзвичайна колекція (українські та закордонні сорти плодових культур), що має одночасно і практичне та наукове значення і є цінними в розвитку помології.

Наукові розвідки Миколи Федоровича у галузі садівництва були спрямовані також на виявлення причин опадання зав'язі у слив [1, с. 107-111], ґрунтове вивчення маловідомих, але цінних сортів яблунь «Бель-де-Сомюр», «Королева яблуні», «Біла літня смугаста», «Хільтон», «Пармен червоний англійський зимовий» [1, с. 121-129].

За розпорядженням Всеукраїнської академії наук був членом експедиції з обстеження садівництва та городництва Молдови.

Упродовж 1911–1920 рр. *Петро Генріхович Шитт* (1875 – 1950) – учений, професор, садівник, агробіолог, лауреат Державної премії СРСР викладає плодівництво в Уманському училищі садівництва і землеробства (нині УНУС). Тут вченим було закладено показовий сад і плодорозсадник. Працюючи в Умані, Петро Генріхович перший розпочав вивчення кореневої системи та фізіології живлення плодових дерев. У 1913 р. розробив «Організаційний план плодового господарства Уманського Царициного саду», де детально обґрунтував заходи щодо перспективи подальшого розвитку. Вперше встановив основні закономірності росту й розвитку плодових рослин, циклічність зміни скелетних та обростаючих гілок у кроні, ярусність гілок, морфологічний паралелізм у плодових і ягідних культурах. П.Г. Шитт працював над покращанням паркових насаджень училища та розвитком науково-дослідної роботи.

Найвідоміші праці серед наукового загалу: «Вступ до агротехніки плодівництва» (1936), «Плодівництво» (1940) та ін. Не втратила своєї актуальності і в наш час «Методика біологічного обслуговування садів», де автором запропоновано проводити садові роботи саме біологічним методом, в основу якого покладено положення, що плодові рослини є своєрідним визначником, який показує умови росту і розвитку рослин.

Важливим для перших десятиліть ХХ ст. було започаткування П.Г. Шиттом садівничої наукової школи «Біологія і технологія вирощування плодових і ягідних культур» [17]. Її представниками були відомі науковці М.Ф. Любочка, В.Л. Симиренко, І.Т. Авдєєв, О.С. Андрієнко, Г.К. Карпенчук, А.О. Красноштан, Г.В. Бабенко, А.О. Грицаєнко та ін.

Висновки.

Досліджуючи славетні імена знаних вчених садівників Уманського НУС, які своєю діяльністю здобули всесвітню славу, залишивши велику кількість праць, добру пам'ять, багато учнів та послідовників. Вони постійно удосконалювали свої знання і популяризували як власні здобутки, так і навчальний заклад. За їх діяльності зароджувалися і впроваджувалися у широкий обіг основні напрями і результати наукових пошуків, що стало міцним підґрунтям розвитку наукового потенціалу садівничої справи України.

Діяльність науковців закладу сприяла подальшому піднесенню вітчизняного плодового та декоративного садівництва, виноградарства. На жаль, ми не можемо охопити весь список відомих вчених садівників. Таким чином, визначаються перспективи подальшого доопрацювання відображення історії садівництва в Україні та пов'язану з ним науково-практичну діяльність науковців Уманського національного університету садівництва.

Література

1. Записки Уманського сільськогосподарського технікуму. – Умань, 1926. – Т.1. – 170 с.
2. Карасюк І.М. Уманський сільськогосподарський інститут (1844–1994). – Київ: Вид-во "Вища шк.", 1994. – 206 с.
3. Каталог отдела Министерства на Международной выставке плодоводства в С.-Петербурге в 1894 году. – Київ: Типографія Градоначальства, 1894. – С. 244–245.
4. Ланцький Ю. Р. Основи плодівництва. – Київ: Типографія М. Г. Волчанінова, 1899. – 12 с.
5. Ланцький Ю. Р. Результати дослідів посіву насіння отриманих з Філадельфії // Сад і огород. – 1900. – № 6. – С. 92–95.
6. Любочка М. Кращі маловідомі гатунки яблунь помологічного садка Уманського сільськогосподарського технікуму // *Записки Уманського сільськогосподарського технікуму*. – 1926. – №1. – С.121–131.
7. Мамчур Т. В., Карпенко В. П., Парубок М. І, Свистун О. В. Вчені-ботаніки Уманського національного університету садівництва та їх наукові дослідження (1844–2016): монографія. – Умань, 2017. – 280 с.
8. Мамчур Т.В. Формування гербарію Вищої Уманської школи землеробства і садівництва Юлія Робертовича Ланцького в умовах кінця ХІХ ст. // *Історія науки і біографістика*. – 2020. – № 2. – С.197–207. doi.org/10.31073/istnauka202002-11.
9. Нижник С.В. Ланцький Юліус Робертович (1860–?): внесок у розвиток науково-освітніх підходів садівництва в Україні // *Історія науки і біографістика*. – 2023. – № 3. – С.141–156. doi.org/10.31073/istnauka202303-06
10. Пашкевич В. В. Плодовое сортоведение или помология на новых началах. – СПб.: Изд. А. Ф. Девриена, 1911. – 100 с.
11. Пашкевич В. В. Учебник садоводства для низших школ садоводства. Ч. I.: Основные ботанические сведения. Почва и удобрение. Размножение растений. Огородничество. – СПб.: Издание А. Ф. Девриена, 1910. – 288 с.

12. Пашкевич В. В. Учебник садоводства для низших школ садоводства. Ч. II.: Плодоводство. – СПб.: Издание А. Ф. Девриена, 1911. – 350 с.
13. Пашкевич В. В. Учебник садоводства для низших школ садоводства. Ч. III.: Садоводство декоративное. Выгонка плодов. Цветочные изделия. с 128 рис. в тексте. – СПб.: Издание А. Ф. Девриена, 1903. – 267 с.
14. Підсумки наукової роботи в галузі плідівництва і рільництва: наукові праці / Уманський Ордена Трудового Червоного Прапора сільськогосподарський інститут ім. О. М. Горького. – Київ: Урожай, 1964. – Т. XIV: присвячується сторічному ювілею. – 229 с.
15. Уманский Царицын сад // *Вести Импер. Рос. Общества садоводства*. – 1894. – №3. – С. 167–179.
16. Уманський національний університет садівництва: історичне презентаційне видання. – Київ: Логос, 2019. – 280 с.
17. Центральний державний історичний архів (далі – ЦДА). Ф. 1191. Оп. 1. Спр. 189.
18. Ювілейний довідник журналу «Плідівництво»: 1890–1914. – СПб., 1914. – 74 с.

References.

1. (1926). Zapysky Umans'koho sil's'kohospodars'koho tekhnikumy [Notes of the Uman Agricultural Technical School]. Uman', T.1. 170 [In Ukrainian].
2. Karasiuk, I.M. (1994). Umanskyi silskohospodarskyi inctytut (1844–1994) [Uman Agricultural Institute (1844–1994)]. Kyiv: Vyd-vo "Vyshcha shk" [In Ukrainian].
3. (1894). Katalog otдела Ministerstva na Mezhdunarodnoy vyistavke plodovodstva v S.-Peterburge v 1894 godu [Catalog of the Department of the Ministry at the International Horticulture Exhibition in St. Petersburg in 1894]. Kiev: Typohrafiya Hradonachal'stva, pp. 244–245 [In Russian].
4. Lantskyu, Yu. R. (1899). Osnovy plodivnytstva [Basics of fruit growing]. Kyiv: typohrafiya M. H. Volchaninova [In Ukrainian].
5. Lantskyu, Yu. R. (1900). Rezul'taty doslidiv posivu nasinnya otrymanykh z Filadel'fii [Results of seed sowing experiments obtained from Philadelphia]. Sad i ohorod. no 6. pp. 92–95 [In Ukrainian].
6. Lyubochka, M. (1926). Krashchi malovidomi hatunky yablun' pomolohichnoho sadka Umans'koho sil's'kohospodars'koho tekhnikumy [The best little-known varieties of apple trees of the pomological garden of the Uman Agricultural Technical School]. Zapysky Umans'koho sil's'kohospodars'koho tekhnikumy, No 1. pp. 121–131 [In Ukrainian].
7. Mamchur, T.V. (2020). Formuvannya herbariyu Vyshchoyi Umans'koyi shkoly zemlerobstva i sadivnytstva Yuliyi Robertovycha Lants'koho v umovakh kintsya XX st. [The formation of the herbarium of the Higher Uman School of Agriculture and Horticulture by Yuliy Robertovych Lantsky in the conditions of the end of the 19th century]. Istoriya nauky i biohrafistyka. no. 2. pp.197–207 [In Ukrainian].
8. Mamchur, T. V., Karpenko, V. P., Parubok, M. I., & Svystun, O. V. (2017). Vcheni-botaniky Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva ta yikh naukovi doslidzhennya (1844–2016): monohrafiya [Botanists of the Uman National University of Horticulture and their scientific research (1844-2016): a monograph]. Uman [In Ukrainian].
9. Nyzhnyk, S.V. (2023). Lants'kyu Yulius Robertovych (1860–?): vnesok u rozvytok naukovo-osvitnikh pidkhodiv sadivnytstva v Ukrayini [Lantskyi Yulius Robertovych (1860–?): contribution to the development of scientific and educational approaches to horticulture in Ukraine]. Istoriya nauky i biohrafistyka. no 3. pp.141–156 [In Ukrainian].
10. Pashkevych, V. V. (1911). Plodovoe sortovedenye yly pomolohyya na novykh nachalakh [Fruit variety science or pomology on a new basis]. SPb.: Yzd. A. F. Devryena [In Russian].

11. Pashkevych, V. V. (1910). Uchebnyk sadovodstva dlia nyzshykh shkol sadovodstva. Ch. I.: Osnovnye botanycheskiye svedeniya. Pochva y udobrenye. Razmnozhenye rastenyi. Ohorodnychestvo [Gardening textbook for lower horticulture schools. Part I: Basic botanical information. Soil and fertilizer. Plant propagation. Horticulture]. SPb.: Yzdanye A. F. Devryena [In Russian].
12. Pashkevych, V. V. (1911). Uchebnyk sadovodstva dlia nyzshykh shkol sadovodstva. Ch. II.: Plodovodstvo [Gardening textbook for lower horticulture schools. Part II: Fruit growing]. SPb.: Yzdanye A. F. Devryena [In Russian].
13. Pashkevych, V. V. (1903). Uchebnyk sadovodstva dlia nyzshykh shkol sadovodstva. Ch. III.: Sadovodstvo dekoratyvnoe. Vyhonka plodov. Tsvetochnye yzdelyya [Gardening textbook for lower horticulture schools. Part III: Ornamental gardening. Forcing fruits. Floral products]. SPb.: Yzdanye A. F. Devryena [In Russian].
14. (1964). Pidsumky naukovoi roboty v haluzi plodivnytstva i rilnytstva: naukovi pratsi / Umanskyi Ordena Trudovoho Chervonoho Prapora silkohospodarskyi instytut im. O. M. Horkoho [The results of scientific work in the field of fruit growing and agriculture: scientific works / Agricultural Institute named after O. M. Gorky Order of the Red Banner of Labour]. Kyiv, vol. XIV [In Ukrainian].
15. (1894). Umanskiy Tsaritsyin sad [Uman Tsaritsyn Garden]. Vesty Ymper. Ros. Obshchestva sadovodstva, no. 3, pp. 167–179 [In Russian].
16. (2019). Umanskyi natsionalnyi universytet sadivnytstva: Istorychne prezentatsiyne vydannya [Uman National University of Horticulture: Historical presentation edition]. Kyiv [In Ukrainian].
17. The Central State Historical Archive. Fund 1191, Inventory 1, Unit 189 [In Ukrainian].
18. (1914). Yuvileynyy dovidnyk zhurnalu «Plodivnytstvo»: 1890-1914. SPb. [In Ukrainian].

Abstract. *The article is devoted to the analysis of the scientific and practical activities of outstanding personalities of the Uman National University of Horticulture and their influence on the development of horticulture in Ukraine. Based on the complex use of general scientific, interdisciplinary and special historical methods, the biographies of famous horticulturist scientists were reconstructed: Yu. Lantskyi, academician V. Pashkevych, professors M. Lyubochka and P. Shitt, whose efforts developed the main measures of the improvement of domestic horticulture, the first pomological and formal gardens were organized, the advantages of biological maintenance of fruit plantations were substantiated, and technologies for growing fruit and berry crops were introduced. It has been proven that prominent figures of the institution are famous scientists not only in Ukraine, but also abroad, whose scientific achievements serve the development of agriculture, in particular, horticulture.*

Key words: *history of horticulture, Uman National University of Horticulture, scientific gardeners, fruit growing.*